

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

КРИЖАНОВСЬКИЙ Валентин Якович

УДК 342.57

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СУДОВОГО
ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА
В УКРАЇНІ**

Спеціальність: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України
ПЕРЕЖНЯК Борис Аркадійович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного права

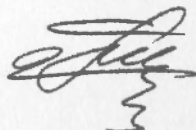
Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник
БАТАНОВ Олександр Васильович,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України,
старший науковий співробітник;

кандидат юридичних наук, доцент
БАБІН Борис Володимирович,
Одеська національна морська академія,
завідувач кафедри адміністративного
та кримінального права

Захист відбудеться 26 червня 2013 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «21» травня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Суверенність Української держави є неможливою без неупередженого суду, який є гарантом законності. Судовий захист є найвищою формою гарантії прав людини. Саме тому у Конституції записано, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантовано право звернутися до суду й оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових осіб. У теперішній час судова форма захисту прав і свобод, а також інтересів людини і громадянина, що захищаються законом, є основною. Право на судовий захист є одним із найважливіших конституційних прав людини і громадянина, воно є гарантією інших прав і свобод. У цьому якраз і полягає його особлива і головна цінність.

Особливе місце у конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина посідає Конституційний Суд України. В умовах становлення правової, соціальної держави права і свободи людини і громадянина в діяльності Конституційного Суду є домінуючою цінністю, що визначає його сутність та призначення. Тому розвиток інституту Конституційного Суду пов'язаний з необхідністю утвердження конституційного правосуддя, що є гарантом демократії, конституційної законності, захисту прав людини і громадянина.

Питання, пов'язані з правом на судовий захист, стали предметом дослідження ряду вчених: Ю. Грошевого, В. Долежана, І. Голосніченка, І. Марочкіна, С. Нечипорук, І. Факас (місце та роль судової влади у сфері захисту прав людини); П. Вовка, К. Кобилянського, В. Колісниченка (окремі проблеми здійснення прав громадян у сфері функціонування адміністративної юстиції); І. Діра, Л. Липачової (окремі проблеми удосконалення здійснення судочинства в Україні в контексті практики Європейського суду з прав людини); Т. Бринь, А. Селіванова, А. Стрижака, Ю.Тодики, О. Марцеляка, А. Головіна, М. Тесленка (конституційне правосуддя і захист прав людини) та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість робіт зарубіжних і вітчизняних дослідників, присвячених дослідженню проблем судового захисту прав і свобод людини і громадянина, більшість аспектів його проблематики залишається гостро дискусійними. Реалії сучасного державотворення в Україні, новий виток судово-правової, адміністративної і конституційної реформ вимагають подальшого удосконалення судового захисту у конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод громадян. Цього вимагає і євроінтеграційний курс України. Затвердженню судового захисту, покликаного не тільки відновлювати порушені права громадян, але й підвищувати відповідальність органів державної влади і посадових осіб з дотримання прав людини, повинні сприяти продовження нового етапу

конституційної модернізації, судово-правової реформи та участь України в міжнародних договорах і конвенціях, насамперед, європейських.

Таким чином, недостатність теоретичних розробок, наявність практичних правових проблем, а отже, у зв'язку із цим нагальна необхідність проведення комплексного конституційно-правового дослідження проблеми судового захисту прав і свобод людини і громадянина обумовили вибір теми й мети дослідження, його наукову новизну й практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671) та кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Конституційна модернізація та реформування в Україні».

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є розробка концептуальних і прикладних проблем, пов'язаних зі зміцненням і розширенням конституційно-правових засад судового захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах конституційної модернізації в Україні, з урахуванням євроінтеграційного курсу і прагненням максимальної імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини в національну систему правозахисту.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких основних наукових задач:

охарактеризувати еволюцію політико-правової думки щодо проблеми судового захисту прав і свобод людини і громадянина;

визначити поняття та зміст механізму забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина;

охарактеризувати юридичну природу судового захисту прав і свобод людини і громадянина;

охарактеризувати особливості забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина органами судової влади;

визначити місце, роль та значення Конституційного Суду України в механізмі захисту прав людини і громадянина;

визначити теоретико-правові засади запровадження інституту конституційної скарги в Україні;

охарактеризувати проблеми забезпечення розумного строку розгляду справ судами загальної юрисдикції;

обґрунтувати правове забезпечення виконання рішень судів як складової процесу реалізації права громадян на судовий захист;

оцінити застосування практики Європейського суду з прав людини у контексті здійснення судочинства в Україні;

обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення конституційно-правового механізму судового захисту прав і свобод людини і громадянина.

Об'єктом дисертаційного дослідження є судовий захист прав і свобод людини і громадянина як правове явище.

Предметом дисертаційного дослідження є конституційно-правові засади судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи. Підґрунтям дослідження є діалектичний метод наукового пізнання явищ дійсності у їх розвитку та взаємозв'язку (п. 1.1). Широкого застосування набув порівняльно-правовий метод при зіставленні положень чинного законодавства України, законопроектних норм із відповідними положеннями законодавства зарубіжних країн (п.п. 1.2; 1.3; 2.1; 2.2; р. 3). Статистичний метод використовувався для аналізу діяльності судів щодо застосування норм, які регулюють предметну підсудність (п.п. 2.2; 2.3; 3.2). Метод моделювання було застосовано при формулюванні пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення норм Конституції України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших актів (р.р. 2, 3). Застосовувалися також формально-логічний, структурно-функціональний, комплексний, юридичний аналіз, логічний та інші методи, які надали змогу комплексно та всебічно дослідити проблемні питання.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали праці як зарубіжних учених – В. Зорькіна, В. Кашепова, М. Матейковича, Н. Туришевої, І. Цимбаренко, так і вітчизняних учених – М. Аракеляна, І. Бакірової, Ю. Барабаша, М. Баранець, В. Бойко, С. Головатого, Л. Григор'євої, А. Заєць, С. Ківалова, О. Клімовича, М. Козюбри, О. Копиленка, Г. Макаренка, В. Маляренка, І. Махнівського, М. Оніщука, Т. Пашука, Ю. Полянського, Д. Притики, О. Пушкіної, П. Рабіновича, К. Ржепецької, В. Рожок, В. Стефанюка, О. Фрицького, Г. Чангулі, В. Шишкіна, Ю. Шемшученка. Роль конституційної юстиції в системі судового захисту прав і свобод людини, громадянина в Україні була предметом дослідження ряду вчених-правознавців і практичних працівників – В. Вознюка, В. Годованця, М. Гульгая, Ю. Дмитрієва, П. Євграфова, А. Івановської, В. Кампо, М. Костицького, А. Крусян, М. Орзіх, О. Петришина, А. Портнова, М. Савенка, М. Селівана, А. Селіванова, В. Скоморохи, В. Тація, М. Тесленка, В. Тихого, П. Ткачука, Т. Цимбалістої, Л. Чубар, В. Шаповала, С. Шевчука та ін.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., інші міжнародно-правові документи, вітчизняне чинне законодавство.

Наукова новизна одержаних результатів. Робота є монографічним дослідженням, присвяченим проблемам удосконалення судового захисту прав і свобод людини і громадянина, особливо в умовах сучасної

конституційної модернізації, нинішнього етапу судово-правової й адміністративної реформи. За результатами здійсненого дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, які запропонував особисто здобувач, зокрема:

у перше:

визначено особливості конституційного права людини і громадянина на судовий захист як фундаментального права кожної людини на відкритий, справедливий, гарантований державою розгляд і вирішення її справи у встановлені законом строки як самостійну систему гарантій забезпечення й охорони прав і свобод;

обґрунтовано, що для сучасного конституційного ладу України є властивою дія принципу універсальності права людини і громадянина на звернення за судовим захистом;

визначено механізм забезпечення судового захисту прав і свобод людини і громадянина як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих, передбачених Конституцією і законами України організаційних, нормативно-правових та інших засобів матеріального, процесуального, примусового, стимулюючого характеру;

охарактеризовано нормативно-правовий механізм забезпечення судового захисту людини і громадянина, основними елементами якого є: 1) норми, передбачені Конституцією і законами України щодо права на судовий захист; 2) процесуальні норми; 3) юридична відповідальність за невиконання або неналежне виконання судових рішень; 4) пільги та заохочення як один із правових засобів, які сприяють ефективності виконання цього конституційного права; 5) правова культура і правосвідомість громадян та працівників судових органів, серед яких особливе місце посідає конституційна культура; 6) режим конституційної законності;

набули подальшого розвитку:

аргументація щодо підтримки необхідності запровадження в систему конституційного правосуддя інституту індивідуальної конституційної скарги, яка повинна стати поряд із конституційним зверненням однією з основних форм захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, особливим, субсидіарним інструментом захисту прав і свобод людини, у т.ч. й від порушень з боку держави;

аргументація особливого місця у загальнодержавному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина Конституційного Суду України;

аргументація положення про високу ефективність і результативність судового захисту виборчих прав громадян України в умовах минулих і майбутніх виборів та референдумів;

підтримка пропозиції про розробку Національної програми щодо адаптації законодавства України до міжнародних стандартів у галузі прав людини;

аргументація положення про якісно нове і важливе в умовах євроінтеграційного курсу місце Європейського суду з прав людини в національному механізмі захисту прав і свобод людини в Україні;

удоскопалено:

розуміння судочинства як правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина;

класифікація ознак контрольної функції суду в національній системі правозахисту;

розуміння конституційної юрисдикції в її спрямованості на досягнення правового результату у застосуванні нормоконтролю з позиції панування у правовій державі верховенства права;

обгрунтовано необхідність:

доповнення ч. 2 ст. 147 Конституції України положенням: «є складовою загальнодержавного механізму захисту прав і свобод людини і громадянина»;

розробки і прийняття нової Концепції модернізації конституційного правосуддя, яка базується на визнанні Основним законом прав і свобод людини найвищою цінністю, шляхом перегляду і доповнення процедур, які мають забезпечити повний доступ до конституційного правосуддя;

сформульовано конкретні пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення реалізації конституційного права на судовий захист прав і свобод людини і громадянина шляхом внесення змін до Конституції України та поточного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його положення, висновки й пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальших досліджень загальнотеоретичних питань з удосконалення реалізації конституційного права на судовий захист у судах різних інстанцій;

правотворчості – для доповнення й удосконалення законодавчих актів – Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та ін., на базі яких здійснюється судовий захист прав і свобод людини і громадянина;

навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Конституційне право України», «Конституційно-процесуальне право України» в Інституті підготовки професійних суддів Національного університету «Одеська юридична академія».

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження було апробовано на: 9-й (61-й) звітній науковій конференції професорсько-викладацького й аспірантського складу ОНЮА (м. Одеса, 26 квітня 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Другі Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 24–25 листопада 2006 р.); 10-й ювілейній звітній науковій конференції професорсько-викладацького й аспірантського складу Одеської національної юридичної академії «Правове життя сучасної

держави» (м. Одеса, 27–28 квітня 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Генезис публічного права: від становлення до сучасності» (м. Миколаїв, 26–27 листопада 2010 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу НУ «Одеська юридична академія» «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 травня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України», присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» (м. Одеса, 15 вересня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права», присвяченій 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дисертаційного дослідження викладено у 10 публікаціях, 5 з яких розміщено у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку.

Структура дисертації визначена метою, завданнями, предметом та логікою дослідження й складається із вступу, трьох розділів, яких поділено на вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, із них основного тексту 185 сторінок. Список використаних джерел містить 252 найменування і розташований на 36 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовується актуальність теми роботи, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, формулюються мета та завдання дослідження, розкриваються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться дані щодо їх апробації.

Розділ 1. «Теоретико-методологічні засади судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» містить три підрозділи, в яких досліджуються науково-теоретичне підґрунтя становлення інституту судового захисту прав і свобод людини і громадянина, юридична природа і механізм забезпечення судового захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, поняття та зміст конституційного права людини і громадянина на судовий захист.

У підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми судового захисту прав і свобод людини і громадянина» зазначається, що питання надійного судового захисту прав і свобод людини і громадянина – це у першу чергу характеристика цивілізованого суспільства і сильної держави.

Питання судового захисту прав і свобод людини і громадянина характеризується широким колом досліджуваних проблем. Визначено такі основні напрями досліджень цієї проблематики: загальні проблеми державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, право людини на ефективний державний захист її прав та свобод, судова влада як основна юридична гарантія захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, зміст і гарантії конституційного права людини і громадянина на судовий захист, державно-правовий механізм забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист, роль конституційної юстиції в механізмі забезпечення і захисту прав і свобод громадян, міжнародні стандарти судового захисту прав і свобод людини та їх імплементація в національну систему правозахисту в Україні.

Зазначено, що тема прав людини, механізм її реалізації, забезпечення та захисту, зокрема – судового, набула особливого, якщо не першочергового, значення в суспільстві із прийняттям 28 червня 1996 р. Конституції України. Питання захисту прав людини і громадянина в Україні стали предметом серйозних наукових досліджень правників. Особливе місце у цих дослідженнях відводиться саме судовому захисту прав людини і ролі судової влади у розв'язанні спорів, які виникають між людиною і державою.

Визначено, що політико-правові та соціальні перетворення в незалежній Україні, орієнтовані на світові європейські стандарти демократичного суспільства, зумовили приєднання України до системи міжнародно-правових гарантій захисту прав людини, передбаченого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950). Це сприяло початку удосконалення національних механізмів судового захисту прав і свобод на внутрішньодержавному рівні, що стало предметом ряду досліджень.

Правові шляхи застосування європейських норм під час винесення рішень українськими судами, міжнародних стандартів судового захисту прав людини в умовах судово-правової реформи в Україні, удосконалення здійснення судочинства в Україні у контексті практики Європейського суду з прав людини, застосування в українському судочинстві прецедентної практики Європейського суду з прав людини, деякі аспекти судового захисту прав людини в Україні в європейському вимірі, національна імплементація міжнародних договорів щодо прав людини – цим проблемам було присвячено ряд досліджень.

Недостатність теоретичних розробок, наявність практичних правових проблем, прогалини і колізії у чинному Кодексі адміністративного судочинства обумовили появу комплексних адміністративно-правових досліджень, зокрема, проблеми реалізації права фізичної особи на судовий захист в адміністративному суді (К. Кобилянський), захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративних судах першої інстанції (П. Вовк). Ці та інші дослідження дають серйозне підґрунтя для подальших досліджень багатоаспектної проблематики удосконалення судового захисту прав

та свобод людини і громадянина в Україні, особливо в перспективах конституційної модернізації, адміністративної і судово-правової реформ.

У підрозділі 1.2. «Юридична природа і механізм забезпечення судового захисту прав і свобод людини і громадянина» підкреслюється, що головним інститутом державно-правового механізму забезпечення і захисту законних прав і свобод громадян є незалежна судова влада.

Визначено, що судова влада – це той політичний і правовий феномен, який адекватно відображає прагнення побудувати на українській землі правову державу, засновану на доктрині поділу влади. Судова влада за своїм призначенням, функціональними особливостями має особливу перевагу перед іншими гілками влади. І полягає ця перевага в тому, що не існує такої діяльності держави в особі її органів, яка не підлягала б судовому контролю.

Діюча судова влада виникла в результаті набуття судом додаткових, якісно нових функцій. Свідченням цього є сформульоване у ч. 2 ст. 124 Конституції положення про те, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. У контексті системи противаг судову владу характеризує юридична можливість впливати на рішення і дії законодавчої та виконавчої влади, «рівноважувати» їх. Названі повноваження у повному обсязі, що надані суду і використовуються ним при здійсненні правосуддя, перетворюють його на могутню стабілізуючу силу, здатну захищати права і свободи громадян, оберігати суспільство від руйнівних соціальних спорів. Судовий захист прав і свобод людини і громадянина є головною функцією органів правосуддя.

У разі порушення прав, свобод і законних інтересів кожна людина має право на захист з боку держави. Із цією метою держава створила систему юридичних засобів: 1) судові; 2) парламентські; 3) адміністративні; 4) контрольні-наглядові; 5) адвокатські; 6) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Визначено, що судовий захист, тобто право кожної людини на справедливий і відкритий розгляд її справи у суді, є основою юридичною гарантією прав і свобод людини. Право на судовий захист не підлягає жодним обмеженням, оскільки джерелом необмеженого права на судовий захист є безпосередньо Конституція України, яка зазначає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмеженими, крім випадків, передбачених Конституцією України, а право на судовий захист прав і свобод, зокрема, не може бути обмеженим навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану (ст. 64 Конституції України). Всі інші нормативно-правові акти (як законодавчі, так і підзаконні) можуть лише визначити порядок реалізації цього права, а не відмінити його чи встановити такі процедури, які ускладнили б або ж зробили по суті неможливим його реалізацію зацікавленими особами.

Визначено, що ст. 55 Конституції України закріплено фундаментальний принцип судового захисту всіх порушених прав людини і громадянина.

Надання громадянам права на реалізацію судового захисту їх порушених конституційних прав є невід'ємним елементом законності в державі. Можливість отримати судовий захист порушеного чи оспорюваного суб'єктивного права або законного інтересу є одним з найважливіших прав особистості, що суттєво визначає її місце у суспільстві. Тому реалізація права на судовий захист має не тільки юридичне, але й суттєве соціально-політичне значення. Судовий захист надається кожному. Будь-яка особа, що вважає своє право порушеним, має можливість звертатися за судовим захистом та доводити свою правоту.

У підрозділі 1.3. *«Поняття та зміст конституційного права на судовий захист»* право на судовий захист визначено як право кожного на справедливий, відкритий розгляд і вирішення упродовж розумного строку незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до закону, конкретної судової справи правовими засобами, наданими судом для здійснення судочинства з метою захисту гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави.

Підкреслено, що з проголошенням України незалежною державою право кожного на судовий захист стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих у конституційному порядку. Закріплене у конституціях більшості розвинутих держав, воно посідає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу людини. Право на правосуддя відображається в основних засадах судочинства. Тому зміст цього права складається з таких елементів: доступність правосуддя; право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення; незалежність і неупередженість суду; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; право на захист; публічність судового розгляду; розгляд справи в найкоротший строк, що передбачений законом.

Розділ 2. *«Конституційно-правові засади діяльності органів судової влади у забезпеченні захисту прав і свобод людини і громадянина»* складається з трьох підрозділів, в яких міститься характеристика конституційної юстиції як засобу захисту прав та свобод людини і громадянина, показано значення Конституційного Суду України в механізмі судового захисту прав і свобод людини і громадянина, аналізуються окремі проблеми судового захисту основних прав і свобод людини і громадянина.

У підрозділі 2.1. *«Конституційна юстиція як засіб захисту прав і свобод людини і громадянина»* визначено, що однією із найбільш дієвих державно-владних інституцій, що покликані забезпечувати верховенство Конституції у правовій системі держави, гарантувати стабільність закріпленого нею конституційного ладу і його засад, а отже, і прав і свобод людини і громадянина як їх визначальної складової частини, є Конституційний Суд України.

Обґрунтовано, що конституційна юстиція (правосуддя) має особливе значення у процесі створення та функціонування системи

конституціоналізму, що обумовлено специфікою конституційно-правого статусу та компетенцією Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний контроль за забезпеченням прав і свобод людини є необхідною передумовою стабільності конституційного ладу України.

У підрозділі 2.2. «Конституційний Суд України в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина» визначено, що Конституційний Суд України посідає особливе місце в загальнодержавному механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Діяльність Конституційного Суду України є істотною складовою загальнодержавного механізму захисту прав і свобод людини і громадянина.

Аргументовано об'єктивні підстави стверджувати, що Конституційний Суд України здійснює функцію захисту прав і свобод людини і громадянина, незважаючи на те, що чинним законодавством такої функції прямо не передбачено. Позиція про фактичну наявність цієї функції, більше того, визнання її провідної ролі в діяльності органу конституційної юрисдикції або виокремлення захисту прав і свобод людини і громадянина як «наскрізної функції» при здійсненні всіх повноважень Конституційного Суду України є поширеною серед вчених і практиків, більше того, вона набуває статусу аксіоми, яка впливає з положень ст. 2 Закону України «Про Конституційний Суд України», що визначає завдання Конституційного Суду України гарантувати верховенство Конституції України, яка, у свою чергу, містить норми про права та свободи людини і громадянина, а також ст. 17, що закріплює присягу судді Конституційного Суду України, а саме: «захищати... конституційні права і свободи людини і громадянина».

Зазначено, що функція захисту прав і свобод людини і громадянина органом конституційної юстиції безпосередньо проявляється у розгляді звернень громадян. Розглядаючи конституційні звернення, Конституційний Суд України забезпечує дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина, про що свідчить практика прийнятих ним рішень.

Конституційний Суд захищає права і свободи людини і громадянина від можливих форм їх нормативного порушення. Вирішуючи питання щодо конституційності законів, інших правових актів або їх окремих положень, здійснюючи офіційне тлумачення Конституції та законів України, Конституційний Суд зосереджує увагу насамперед на тих аспектах, які прямо чи опосередковано пов'язані із забезпеченням прав і свобод людини і громадянина або можуть обмежити такі права і свободи. Цього принципу Суд додержується під час розгляду кожної справи.

Конституційний Суд, будучи гарантом прав і свобод людини, дуже впливає на зміну й удосконалення національного законодавства, на приведення його у відповідність до закріплених на міжнародному рівні стандартів з прав людини.

У підрозділі 2.3. «Проблеми удосконалення судового захисту прав і свобод людини і громадянина на сучасному етапі державотворення»

в Україні» розглянуто теоретичні та правові проблеми запровадження інституту конституційної скарги в Україні, забезпечення розумного строку розгляду справ судами загальної юрисдикції, особливості захисту прав і свобод, зокрема виборчих, органами адміністративної юстиції.

Аналізуючи інститут конституційної скарги у контексті судової практики європейських держав, у роботі підтримано позиції вітчизняних вчених щодо запровадження в Україні інституту конституційної скарги як ефективного засобу захисту прав і свобод людини і громадянина, обґрунтовано внесення відповідних змін і доповнень до Конституції України, інших нормативно-правових актів. Сутність означеного інституту полягає в наявності права громадянина звертатися до органу конституційної юрисдикції за захистом порушених прав і свобод, закріплених в Основному Законі.

Обґрунтовано, що оскільки запропонований інститут конституційної скарги стосується гарантування дотримання таких політичних прав і свобод, установлених Конституцією України, як право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, обирати і бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування, доцільно запропонувати надати Конституційному Суду України право розглядати спори щодо правовідносин, пов'язаних із виборчим процесом чи процесом референдуму і, відповідно, позбавити такого права адміністративні суди.

Зазначено, що в сучасних умовах державотворення актуальним є питання захисту виборчих прав громадян. Недосконалість української виборчої системи, незадоволення результатами виборів викликає численні звернення громадян до судових інстанцій за захистом своїх порушених виборчих прав. Право на судовий захист виборчих прав громадян базується, у першу чергу, на ст. 55 Конституції України, ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року.

Специфіка судового захисту виборчих прав полягає в такому: органи юстиції забезпечують реальну участь громадян в управлінні державними справами й у вирішенні питань місцевого значення; суди захищають демократичні принципи, на основі яких громадяни реалізують свої виборчі права; діяльність судової гілки влади сприяє прищепленню суб'єктами виборчого процесу поваги до захисту, «дисциплінує» кандидатів, примушує їх більш відповідально ставитися до прав виборців та інших претендентів на депутатські мандати та виборчі посади; судові органи наділені найдієвішими повноваженнями у сфері захисту виборчих прав громадян, поєднаними з безумовною обов'язковістю виконання судових рішень, що набрали чинності. Вивчення матеріалів судової практики зі справ, що виникли під час останніх виборчих процесів в Україні, дозволяє дійти висновку про високу ефективність і результативність судового захисту виборчих прав громадян України.

Розділ 3. «Міжнародні стандарти судового захисту прав і свобод людини та їх імплементація в систему правозахисту в Україні»

складається з двох підрозділів, в яких надається характеристика міжнародних стандартів судового захисту основних прав і свобод людини, розглядаються проблеми їх імплементації в національне законодавство, аналізується практика Європейського суду з прав людини у контексті здійснення судочинства в Україні.

У підрозділі 3.1. *«Міжнародні стандарти судового захисту прав і свобод людини та їх роль у підвищенні рівня національної системи правосуддя»* розглянуто значення міжнародних стандартів судового захисту прав людини для успішної інтеграції України в європейські процеси.

Встановлено, що основна мета функціонування міжнародно-правових механізмів полягає у контролі й забезпеченні дотримання міжнародних стандартів з прав людини. Особливо це належить до основних прав особистості, реалізація й охорона яких повинна бути забезпеченою судовою незалежністю в державі. Судово-правова реформа, що відбувається в Україні, передусім націлена на підвищення ефективності механізму судового захисту законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Це визначається Конституцією України, цілою низкою законів, а також міжнародно-правовими зобов'язаннями держави.

Зазначено, що важливе значення для забезпечення судового захисту прав і свобод громадян мала ратифікація Україною в 1997 р. Протоколів до Європейської конвенції про захист прав і свобод людини 1949 року. Це привело до розширення переліку гарантованих прав і свобод для громадян України, що підлягають судовому захисту, посиленню ролі й відповідальності органів законодавчої, виконавчої та судової влади за забезпечення їх реалізації. Ратифікація Конвенції обумовила, зокрема, необхідність приведення у відповідність до європейських стандартів раніше прийнятих Україною законодавчих і нормативно-правових актів щодо прав і свобод громадян.

Аналізуючи стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав людини, ряд авторів справедливо зазначають, що владою здійснюються певні кроки щодо приведення законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів прав людини та їх запровадження на практиці. Проте, сьогодні вимагає посилення заходів для забезпечення виконання взятих Україною зобов'язань у галузі прав і свобод людини. У цьому плані підтримано пропозицію про розробку Національної програми щодо адаптації законодавства України до міжнародних стандартів у галузі прав людини, в яких необхідно визначити перелік універсальних та регіональних конвенцій з прав людини, які необхідно ратифікувати у першочерговому порядку.

Підрозділ 3.2. «Застосування практики Європейського суду з прав людини у контексті здійснення судочинства в Україні» присвячено аналізу можливості захисту прав людини в міжнародних інстанціях:

Ефективною в механізмі судового захисту прав людини є можливість захисту своїх прав у міжнародних інстанціях. Протягом останніх десяти років значною мірою зросла кількість скарг, що подаються до Європейського суду проти України. Визначено, що одним із важливих міжнародних судових органів щодо захисту прав і свобод людини в теперішній час є Європейський суд з прав людини. Можливість громадян України реалізувати своє право на звернення до цього Міжнародного суду набуло реальної правової основи після ратифікації Україною Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод, яка є одним з найважливіших міжнародно-правових актів у галузі прав людини. Європейський суд з прав людини входить до складу механізмів захисту прав і свобод людини в Україні. Аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо України свідчить, що основними причинами порушення прав людини в Україні є недосконалість вітчизняного законодавства або його практичного застосування державними органами та судовими інстанціями.

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», зокрема, встановлює вимогу до судів України при розгляді справ застосовувати Конвенцію про захист прав людини та практику Європейського суду з прав людини як джерело права та обов'язково здійснювати юридичну експертизу всіх законопроектів, а також підзаконних нормативних актів, на які поширюється вимога державної реєстрації. Обов'язковою є також передбачена цим Законом вимога здійснювати перевірку чинних законів, підзаконних актів на відповідність Конвенції та практики Європейського суду.

Проблема імплементації європейських стандартів у галузі прав людини вимагає передусім вирішення питання про місце відповідних міжнародних договорів у національній правовій системі та про їх юридичну силу. При цьому, значення міжнародно-правових договорів у сфері прав людини в регулюванні внутрішньодержавних відносин не має зводитися виключно до застосування їх положень у процесі подолання прогалин і колізій в національному законодавстві, а суди у своїй практиці мають також звертатися до положень визнаних Україною міжнародно-правових договорів з прав людини у процесі тлумачення відповідних норм національного законодавства, що дасть змогу забезпечити його застосування у світлі міжнародних стандартів прав людини. Таким чином, ефективна імплементація міжнародних норм про захист прав людини в національне законодавство спроможна значною мірою удосконалити практику правозахисту в Україні.

ВИСНОВКИ

У Висновках сформульовано найбільш суттєві результати і положення дослідження, наведено теоретичні узагальнення та авторську позицію щодо правового регулювання і шляхів удосконалення судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

1. Судова влада за своїм призначенням, функціональними особливостями має особливу перевагу між іншими гілками влади, оскільки не існує такої діяльності держави в особі її органів, яка не підлягала б судовому контролю. Частина 2 ст. 124 Конституції України закріплює, що юрисдикція суду поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. У контексті системи протизваг судову владу характеризує юридична можливість впливати на рішення та дії законодавчої і виконавчої влади, «врівноважувати» їх. Ці повноваження у повному обсязі, що надані суду і використовуються ним при здійсненні правосуддя, перетворюють його могутню стабілізуючу силу, здатну в першу чергу захищати права і свободи людини і громадянина, оберігати суспільство від руйнівних соціальних спорів. Судовий захист, тобто право кожної людини на справедливий і відкритий розгляд її справи в суді, є основною юридичною гарантією прав і свобод людини.

2. Для сучасного конституційного ладу України є властивою дія принципу універсальності права людей на звернення за судовим захистом. В узагальненому вигляді цей принцип сформульовано у ч. 1 ст. 8 Конституції, відповідно до якої «звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується». Підтвердженням реальності запровадження в державно-правову практику України принципу універсальності права на звернення за судовим захистом є, по-перше, закріплення цього за кожною людиною (тобто громадянином України, особою без громадянства або громадянином іншої держави), по-друге, відсутність обмежень для використання цього права залежно від характеру юридичних спорів, по-третє, надання зацікавленим особам можливості захищати свої права і свободи від протиправних посягань не лише з боку інших фізичних та юридичних осіб, але й з боку органів держави, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

3. Право на судовий захист не підлягає жодним обмеженням, оскільки джерелом необмеженого права на судовий захист є безпосередньо Конституція України, яка зазначає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмеженими, крім випадків, передбачених Конституцією України, а конституційне право на судовий захист прав і свобод, зокрема, не може бути обмеженим навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану (ст. 64 Конституції України). Всі інші нормативно-правові акти (як законодавчі, так і підзаконні) можуть лише визначити порядок реалізації цього права, а не відмінити його чи встановити

такі процедури, які ускладнили б або ж зробили по суті неможливою його реалізацію зацікавленими особами. Основною засадою всієї системи захисту прав та свобод людини визнано право на справедливий судовий розгляд, що включає такі складові елементи: право доступу до судової процедури; право на справедливий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом; право на публічний розгляд справи; право брати участь у судовому розгляді справи.

4. Конституційний Суд України є відносно новим спеціалізованим інститутом судової влади, покликаним надавати висновки щодо забезпечення верховенства Основного Закону, захисту конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина. У ході здійснення своїх повноважень Конституційний Суд зосереджується насамперед на тих положеннях, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані із забезпеченням прав і свобод людини і громадянина або можуть їх обмежувати. Зокрема, за допомогою конституційного судочинства забезпечуються реалізація та захист основних прав і свобод людини і громадянина.

5. Функція конституційного контролю у сфері забезпечення прав і свобод людини, недопущення їх скасування чи звуження їх змісту, запобігання неконституційному їх обмеженню є надзвичайно важливим напрямом діяльності Конституційного Суду України, необхідною передумовою стабільності конституційного ладу.

6. Сутність конституційної юрисдикції виявляється в її спрямованості на досягнення правового результату у застосуванні нормоконтролю з позицій панування у правовій державі верховенства права. Конституційний Суд України розглядається як владно-публічний інструмент, здатний забезпечити конституційну перевірку дотримання прав громадянина, їх охорону і захист з позицій верховенства права.

7. Запровадження інституту конституційної скарги є доцільним, якщо його предмет стосуватиметься порушення прав і свобод людини і громадянина, наданих і гарантованих Конституцією України. Порушення численних суб'єктивних прав та обов'язків, що постійно виникають залежно від трудової діяльності людей, характеру правовідносин, в які вони вступають, інших чинників, до предмета конституційної скарги належати не можуть. Щодо них чинне законодавство встановлює інший порядок оскарження, у широкому сенсі цього терміна (маються на увазі скарги у позасудовому порядку, позови у порядку здійснення цивільного судочинства чи господарського судочинства, адміністративні позови до адміністративних судів тощо). Таким чином, предмет конституційної скарги можуть становити спори, пов'язані з порушенням прав і свобод людини і громадянина.

8. Нагальною є проблема забезпечення розумного строку розгляду справ. Невирішеною залишається проблема невиконання або неналежного, насамперед несвочасного, виконання судових рішень. Із прийняттям

Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який зафіксував на законодавчому рівні систему інституційних та процедурних механізмів виконання рішень Європейського суду та запобігання новим порушенням Конвенції про захист прав і основних свобод 1950 р., створено основу для ефективного дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав людини.

9. При аналізі правової основи діяльності судових органів України у галузі захисту прав людини вбачається необхідним розширення тлумачення ст. 129 Конституції України у контексті того, що судді при здійсненні правосуддя повинні підкорятися не лише закону, але й рішенням Європейського суду з прав людини на рівні закону. Обґрунтовується, що державні органи повинні вживати необхідних та ефективних заходів, спрямованих на поновлення порушених прав (свобод) скаржника, а не очікувати рішення Європейського суду з прав людини по суті справи.

10. При висвітленні практики діяльності судових органів України підкреслюється обов'язок останніх у своїй діяльності враховувати судову практику Європейського суду з прав людини, у зв'язку з чим на державному рівні пропонується визначити офіційні джерела для оприлюднення рішень Європейського суду з прав людини.

11. За результатами дослідження проблематики застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у судовій практиці України виявлено такі перешкоди практики такого застосування: 1) відсутність у суддів достатніх знань норм міжнародного права і прецедентів Європейського суду з прав людини; 2) відсутність розуміння суддями особливої природи міжнародного прецеденту; 3) «неофіційний» переклад рішень Європейського суду з прав людини; 4) відсутність застосування судами відповідних положень Конвенції з підстав достатнього врегулювання питань, що розглядаються, нормами національного законодавства.

12. Запропоновано зміни та доповнення до:

а) Конституції України:

доповнити

ч. 1 ст. 93 таким змістом: «і Верховному Суду України»

ч. 2 ст. 147 таким змістом: «є складовою загальнодержавного механізму прав і свобод людини і громадянина»

удосконалити

формулювання ч. 2 ст. 124, виклавши її в редакції: «Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають в Україні».

б) Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р:

доповнити

частиною 4 ст. 1 «Судова влада» такого змісту: «Судова влада реалізується шляхом правосуддя, судово-конституційного контролю та судово-адміністративного контролю».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Крижановський В. Я. Конституційно-правові засади діяльності органів судової влади у забезпеченні прав людини на сучасному етапі державотворення в Україні / В. Я. Крижановський // Юрид. вісник. – 2010. – № 4. – С. 25–31.
2. Крижановський В. Я. Міжнародні стандарти судового захисту прав людини та їх імплементація в систему правозахисту в Україні / В. Я. Крижановський // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / голов. ред. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л. І. Кормич. – О. : Нац. ун-т «Одеська юридична академія» ; Південноукр. центр гендерних проблем, 2011. – Вип. 42. – С. 116–123.
3. Крижановський В. Я. Судова влада в механізмі захисту прав громадян України / В. Я. Крижановський // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) [та ін.]; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – О. : Юрид. л-ра, 2011. – Вип. 62. – С. 643–650.
4. Крижановський В. Я. Судовий захист прав і свобод людини і громадянина в системі юридичних засобів захисту прав людини в Україні / В. Я. Крижановський // Митна справа. – 2011. – № 5, ч. 2. – С. 497–500.
5. Крижановський В. Я. Конституційний Суд України у механізмі судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні / В. Я. Крижановський // Юрид. вісник. – 2012. – № 3. – С. 55–60.
6. Крижановський В. Я. Конституційно-правові засади судового захисту виборчих прав громадян України / В. Я. Крижановський // Наук. зап. Міжнар. гуманітар. ун-ту. – 2008. – № 9. – С. 184–186.
7. Крижановський В. Судовий захист – основна і найефективніша юридична гарантія виборчих прав громадян України / В. Крижановський // Генезис публічного права: від становлення до сучасності : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. «Генезис публічного права: від становлення до сучасності», м. Миколаїв, 26–27 листопада 2010 р. / Миколаїв, Навч. центр Нац. ун-ту «Одеська юридична академія» / за ред. С. В. Ківалова, В. О. Тулякова, О. В. Козаченка. – Миколаїв : Ілліон, 2010. – С. 99–100.
8. Крижановський В. Я. Конституційно-правові засади судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні / В. Я. Крижановський // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу, м. Одеса, 20–21 травня 2011 р. / відп. ред. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2011. – Т. 1. – С. 263–265.
9. Крижановський В. Я. Роль судової влади у забезпеченні прав людини на сучасному етапі державотворення в Україні / В. Я. Крижановський // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу, м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р. / відп. за вип.

В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – Т. 1. – С. 305–307.

10. Крижановський В. Я. Роль і місце Конституційного Суду України в механізмі судового захисту прав і свобод людини і громадянина / В. Я. Крижановський // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Одеса, 30 листопада 2012 р. / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – Т. 1. – С. 361–364.

АНОТАЦІЯ

Крижановський В.Я. Конституційно-правові засади судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2013.

Дисертація є одним із перших монографічних конституційно-правових досліджень проблем судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Розглянуто питання судового захисту в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина.

Проаналізовано основні конституційні напрями правозахисної діяльності суду, засоби забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина органами судової влади.

Розкрито місце, роль та значення Конституційного Суду України в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Розглянуто актуальні проблеми удосконалення конституційно-правового забезпечення судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, зокрема запровадження інституту конституційної скарги, забезпечення розумного строку розгляду справ судами загальної юрисдикції, правове забезпечення виконання рішень судів як складова процесу реалізації прав громадян на судовий захист. Проаналізовано проблеми застосування практики Європейського суду з прав людини в діяльності судових органів України та виконання його рішень.

На основі аналізу нормативно-правового матеріалу, літературних джерел та судової практики сформульовано теоретичні висновки і рекомендації з удосконалення судового захисту прав і свобод людини і громадянина.

Ключові слова: судовий захист, конституційно-правовий механізм, забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина, Конституційний Суд України, Європейський суд з прав людини.

АННОТАЦИЯ

Крыжановский В. Я. Конституционно-правовые основы судебной защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». – Одесса, 2013.

Диссертация является одним из первых монографических конституционно-правовых исследований проблем судебной защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине.

Рассмотрен вопрос судебной защиты в конституционно-правовом механизме обеспечения основных прав и свобод человека и гражданина.

Проанализированы основные конституционные направления правозащитной деятельности суда, средства обеспечения защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина органами судебной власти.

Раскрываются место, роль и значение Конституционного Суда Украины в конституционно-правовом механизме защиты прав и свобод человека и гражданина.

Конституционный Суд Украины занимает особое место в общегосударственном механизме защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине. Деятельность Конституционного Суда Украины является существенной составляющей общегосударственного механизма защиты прав и свобод человека и гражданина. Функция защиты прав и свобод человека и гражданина органом конституционной юстиции непосредственно проявляется в рассмотрении обращений граждан. Рассматривая конституционные обращения, Конституционный Суд Украины обеспечивает соблюдение конституционных прав и свобод человека и гражданина, о чем свидетельствует практика принятых им решений.

Рассмотрены актуальные проблемы усовершенствования конституционно-правового обеспечения судебной защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине, в частности, внедрение института конституционной жалобы, обеспечение разумного срока рассмотрения дел судами общей юрисдикции, правовое обеспечение выполнения решений судов как составляющая процесса реализации прав граждан на судебную защиту. Проанализированы проблемы применения практики Европейского суда по правам человека в деятельности судебных органов Украины и выполнения его решений.

Показана эффективность в механизме судебной защиты прав человека возможности защиты своих прав в международных инстанциях. Эффективная имплементация международных норм о защите прав человека в национальное законодательство способна в значительной степени усовершенствовать практику правозащиты в Украине.

На основе анализа нормативно-правового материала, литературных источников и судебной практики сформулированы теоретические выводы и рекомендации по усовершенствованию судебной защиты прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: судебная защита, конституционно-правовой механизм, обеспечение прав и свобод человека и гражданина, Конституционный Суд Украины, Европейский суд по правам человека.

SAMMARY

Krijanovskiy V.Y. Constitutional-legal foundation of judicial defense of person's and citizen's rights and freedoms in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation on competition of academic degree of the Master of Laws on specialty 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – National University «Odessa Law Academy». – Odessa, 2013.

This dissertation is one of the first complex constitutional and legal researches of the problems of judicial defense of person's and citizen's rights and freedoms in Ukraine.

In the dissertation it is considered the issue of judicial defense in the constitutional and legal framework of the provision of fundamental rights and freedoms of the person and the citizen.

There are analyzed the main constitutional schools of remedial court activity, support of defense of constitutional rights and freedoms of the person and citizen through the judicial authority bodies.

There is opened the place, the role and the significance of the Constitutional Court of Ukraine in the constitutional and legal mechanism of the defense of rights and freedoms of the person and the citizen.

There are considered the relevant problems of the development of the constitutional and legal provision of the judicial defense of the rights and freedoms of the person and the citizen in Ukraine, in particular the introduction of the constitutional grievance institution, provision of the reasonable term of consideration of the case of the courts of general jurisdiction, juridical provision of execution the decision of the court as the component of the process of the realization of the person's rights on the judicial defense. The attention is also paid to the problems of reconciliation of the practice of European court of the person's rights in the activity of judicial bodies of Ukraine and execution of its decisions.

In terms of the analyses of the regulatory legal material, literary sources and judicial practice there are stated theoretical conclusions and recommendations in terms of development of the judicial defense of the rights and the freedoms of the person and citizen.

Key words: judicial defense, constitutional-legal mechanism, provision of the main rights and freedoms of the person and citizen, Constitutional Court of Ukraine, European Court of Human Rights.